

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kamuoyunda Demokratik Bir Tartışma: İstanbul Kömür Depoları Meselesi (1924-1926)

Eminalp MALKOÇ

Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
İstanbul

E-Mail: malkocem@itu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5840-6922

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30.03.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 09.10.2023

ÖZ

MALKOÇ, Eminalp, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kamuoyunda Demokratik Bir Tartışma: İstanbul Kömür Depoları Meselesi (1924-1926), CTAD, Yıl 19, Sayı 38 (Özel Sayı 2023), s. 745-773.

13 Ekim 1923'te başkent statüsünü kaybeden İstanbul'un gündemini, şehrin ekonomik yapısının geleceği, temel ihtiyaçların karşılanması, yaşanan hayat pahalılığı ve geçim şartları belirlemeye başlamıştı. 1924 Haziran'ında İstanbul Şehremini olan Emin Bey (Erkul), ekmekten kömüre kadar şehrin birçok temel ihtiyacını karşılama gerekliliğiyle yüzleşmişti. Emin Bey'in odaklandığı konular arasında kömürün özel bir yeri vardı. Kömür, şehirde ısınma aracı olduğu kadar maden kömürü formuyla enerji kaynağıydı. Kömürde yaşanan fiyat artışı, tüm şehir katmanlarını etkilemişti. Diğer yandan İstanbul'da turizmi gelir kalemi haline getirmek, şehrin ve limanının yeni bir planlamayla yapılandırılmasını zorunlu kılıyordu. Üstelik İstanbul, kömürün enerji kaynağı olarak en yoğun tüketim merkezi olmasının dışında Türkiye kömürünün ilk ihraç ve depolandığı limandı. Dolayısıyla Şehremaneti, şehir sakinlerine kömürü ulaşılabilir kılmak dışında limanın kömürle ilgili sorunlarını da çözmek

durumundaydı. Bu kapsamda kömür depolarının 1925 yılında şehir dışına çıkarılması girişimi, İstanbul kamuoyunda tartışmalara yol açmıştı. Basın düzleminde ise süreç, Emin Bey-Cumhuriyet gazetesi çatışması halini alacaktı. Meseleye Ankara da dahil olmuş ve nihayet Emin Bey, 1926'nın ilk günlerinde istifa etmişti. Bu araştırma Cumhuriyet'in en erken evresinde İstanbul'da yaşanan kömür depolarının taşınması sorununu, iktidardaki tek partinin kendi içindeki tartışma düzleminin özellikleri yanında işleyen istifa kurumu dahil, süreç içinden dönemin demokratik izlerine ulaşacak düzeyde farklı boyutları da gözetererek incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Şehremaneti, Emin Erkul, Cumhuriyet gazetesi, Yunus Nadi, Kömür depoları meselesi.

ABSTRACT

MALKOÇ, Eminalp, **A Democratic Debate in the Early Years of the Republic: The Coal Depots of Istanbul Municipality Case**, CTAD, Year 19, Issue 38 (Special Issue 2023), pp. 745-773.

The future of the city's economic structure, meeting basic needs, the cost of living and living conditions began to determine the agenda of Istanbul, which had lost its capital status on 13 October 1923. Emin Bey (Erkul), who became the mayor of Istanbul in June 1924, faced the necessity of meeting many basic needs of the city, from bread to coal. Coal had a special place among the subjects Emin Bey focused on. Coal was a source of energy in the form of coal/anthracite as well as a means of heating in the city. The price increase in coal affected all urban layers. On the other hand, making Istanbul a tourism centre necessitated the restructuring of the city and its port with new plans. Moreover, Istanbul was the centre of the most intense consumption of coal as an energy source. In addition, the city was the first export and storage port of Turkish coal. The city council therefore had to solve not only the problem of providing coal to the city's inhabitants, but also the problems associated with coal at the port. In this context, the attempt to take the coal depots out of the city in 1925 caused controversy in the public opinion of Istanbul. At the press level, the process would turn into a conflict between Emin Bey and Cumhuriyet newspaper. The central government in Ankara also intervened in the case. Finally, Emin Bey resigned in the first days of 1926. This research aims to examine the problem of the relocation of coal depots in Istanbul during the early stages of the Republic, by considering the characteristics of the debate within the single party in power, as well as the different dimensions, including the institution of resignation, in a way to reach the democratic traces of the period through the process.

Keywords: Istanbul Municipality, Emin Erkul [Mayor of Istanbul

Municipality], *Cumhuriyet* newspaper, Yunus Nadi, Coal depots case.

Giriş

Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanması ardından Lozan Konferansı'nın ilk evresinin sürdüğü günlerde İstanbul'un giderleri toplamı, tüm ülkenin yıllık masrafının yarısından fazlaydı.¹ Zaten iki imparatorluğa başkentlik yapmış İstanbul'un temel ihtiyaç ve giderlerini karşılamak tarih boyunca bir takım güçlüklerle mücadeleyi gerekli kılmıştı.

13 Ekim 1923 tarihinde Ankara'nın başkent statüsünü kazanmasının ardından eski başkent İstanbul'un gündemini belirleyen konular arasında şehrin ekonomik yapısı ve geçim şartları gibi yaşamsal sorunlar ön plana çıkmıştı.² Memur şehri kimliğini kaybeden İstanbul'un gündemine ekonomik kaygı/bunalım oturmuştu. Zaten 1924 yazında ekonomik sorunlar ve pahalılık adeta şehrin yaşadığı travmayı yansıtır düzeyde sık sık basına yansiyacaktı.³ Nitekim Ali Haydar Bey'in (Yuluğ) yerine 1924 Haziran'ında İstanbul Şehremini olan Emin Bey (Erkul) de ekmekten kömüre ve şehrin geçim şartlarına, hayat pahalılığına uzanan bir dizi gereklilikleri karşılamakla özetle ciddi bir sorun dizisiyle yüzleşmek zorunda kalmıştı.⁴

Emin Bey Dönemi'nde şehrin ekonomik sorunlarının aşılması için ticaret ve sanayi alanlarına odaklanılmış ve alternatif arayışına girilmişti.⁵ Alternatifler arasında turizmin yanında şehri uluslararası ticarete açmak ve İstanbul limanını

¹ Eminalp Malkoç, "Kurtuluş Sonrası İstanbul Kadrolarının Tasfiyesi", *Türk İstiklal Harbi'nin 100. Yılında 1922 Yılı Gelişmeleri*, Ed: Özlem Arslan, Türk Ocağı Yayınları, İstanbul, 2022, s. 336; Asaf Özkan, "Askerî ve Mülkî Heyet-i Mahsûsalar", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/askeri-ve-mulki-heyet-i-mahsusalar/> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2022).

² Yunus Nadi, "İstanbul'un Buhranı", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1924, s. 1; *1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926, s. 444-445; Eminalp Malkoç, *Cumhuriyet'ten Büyük Söylev'e Ankara-İstanbul İnkilabı (1923-1927)*, Derin Yayınları, İstanbul, 2014, s. 47, 445, 449.

³ *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1924, s. 1-4; Falih Rıfkı, "İstanbul...", *Milliyet*, 6 Haziran 1926, s. 1; Emre Saral - Eminalp Malkoç, "Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938)", *XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Ekim 1918 Ankara), Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt V, Ankara, 2022, s. 347.

⁴ *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1924, s. 2; *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1924, s. 1-2; *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1924, s. 2; *Tevhid-i Efkâr*, 13 Ekim 1924, s. 4; *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1925, s. 2; Yunus Nadi, "İstanbul'un Derdleri", *Cumhuriyet*, 22 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; *İstanbul Şebremaneti Mecmuası*, Sayı 3/1 Teşrin-i Sani 1340, s. 23-39.

⁵ *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1924, s. 2; *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1924, s. 5; *Cumhuriyet*, 28 Kanun-ı Sani 1925, s. 4; Saral-Malkoç, agm., s. 347.

transit ticaretin merkezlerinden biri haline getirmek bulunuyordu. Bunlar, şehirde imar ve yapılanma düşüncesini desteklemişti ki Emin Bey de On Yıllık İmar Projesi'ne öncelik verecekti.⁶ Bu çaba ve düşünceler içinde ihtiyaçlar doğrultusundaki kullanımından ekonomik getiriye sahip maden kimliğiyle uluslararası transit ticaretteki etki ve konumuna kadar geniş bir yelpaze içinde kömür ile -kaçınılmaz şekilde- kömür depoları öne çıkmaktaydı.

Dolayısıyla gerek şehrin ihtiyaçları gerekse şehri ekonomik merkez haline getirme ve uluslararası ticarete açma arayışlarında kömür belirleyici kalemlerdendi. Özellikle ticari boyutuyla kömür meselesinin Şehremini Emin Bey'in odaklandığı konular arasında yadsınamayacak yeri olduğu gibi 1926'nın ilk günlerinde istifasına uzanan sürecin belirgin dinamiklerindendi.

Şehrin Gündemindeki Kömür Sorunu

1924 yazında İstanbul'da geçim sıkıntısı söz konusuydu. Nitekim sadeyağ, zeytinyağı, kaşar peyniri, beyaz peynir, yumurta, siyah zeytin, kömür, gaz yağı, sabun, ekmek, buğday unu, pirinç, bulgur, makarna, patates, fasulye, nohut, mercimek, soğan, koyun eti, sığır eti ve tavuktan ibaret olan 26 çeşit çok yaşamsal bir başka değişle zorunlu ihtiyaç kaleminin ortalaması/ endeksi 1914'te 100 kuruş iken 1923'te 1,279; 1924'te 1,343; 1925'te 1,415 ve 1926'da 1,466 (1928-1,474) kuruşa yükselmişti.⁷ Nitekim *Cumhuriyet*'in "Bugün hayat 12.5 defa bahallanmıştır. On sene evvel 149 guruşla geçinen bir adamın bu gün 2.27 guruş sarf etmesi lazım gelmektedir" açıklaması şaşırtıcı değildir.⁸

Emin Bey tarafından Umur-u İktisadiye Müdüriyeti kapatıldığında, kurum uygulamalarında bağımsız olduğundan Şehremini bütün uygulama, icraat ve hesaplarını incelemeye aldırılmıştı. *Cumhuriyet*'in haberlerine göre 700.000 kıyye (okka) kömür alımına yönelik sözleşmelerden biri "depo akçesi" veya teminat alınmaksızın imzalanmıştı. Benzer usulsüzlükler öngörüldüğünden Halil Efendi ile yapılan 350.000 kıyyelik kömür alım sözleşmesi⁹ ve İktisad Müdüriyeti'nin

⁶ *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1924, s. 1; *Cumhuriyet*, 30 Kanun-ı Sani 1925, s. 2; *Cumhuriyet*, 31 Kanun-ı Sani 1925, s. 3; *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1925, s. 3; *1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, s. 445; *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 2/1, Teşrin-i Evvel 1340, s. 21-24; *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 3/1 s. 51; Saral-Malkoç, agm., s. 348-349; İlhan Tekeli, *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 122.

⁷ Türkiye Cumhuriyet Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *İstatistik Yıllığı*, Cilt 2 (1929), İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 1929, s. 222. Benzer analizler için bk. Merkez-i İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi, *İhsat Yıllık*, Birinci Cilt, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 167-173.

⁸ *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1924, s. 1-4.

⁹ *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1924, s. 1.

kömür tacirleriyle imzaladığı bütün mukaveleler 11 Haziran 1924 itibariyle feshedilmişti.¹⁰

Öte yandan hem pahalılıkla hem kömürle ilişkisi bakımından yeni Şehremini, eski başkentte karşılayan ilk sorunlardan biri oktruva vergisiydi. Ticaret Odası'nda yürütülen çalışmada İstanbul'un ticaret ve sanayi üretim merkezi olmasından hareketle zorunlu ihtiyaçlar kapsamındaki ürünlerden oktruvanın kaldırılmasına ve istisnasına karar verilmişti. Mekulat (yiyecekler) ve meşrubat (içecekler) ürünlerine ait düzenleme yapılmış; mahrukat (odun, kömür gibi yakılacak şeyler), mevadd-ı inşaiyye (inşaat malzemeleri), mevadd-ı hadidiyye (demir malzeme), tuhafiyeye, manifatura, züccaciye ve oktruva dahil diğer ürünler hakkında yeni bir proje hazırlanıyordu.¹¹ 24 Haziran'da Şehremaneti'nde Emin Bey'in başkanlığındaki Oktruva Tedkik Komisyonu'nun ikinci toplantısına Ticaret Odası ve Ticaret Birliği temsilcileriyle Şehremaneti Muhasebecisi, Duhuliyeye Müdürü katılmışlardı. Nihayetinde odun ve odun kömürü oktruvadan istisna tutulurken vergi alınacak ya da vergi alınmaya devam edilecek kalemler de belirlenmişti.¹² Oktruva vergisinin yeniden düzenlenmesi Cemiyet-i Umumiyyet-i Belediye'nin 2 Temmuz 1924 toplantısında değerlendirilmişti. Şehremaneti odun ve kömürden verginin kaldırılmasını isterken Heyet-i Umumiye, ilgili encümenin önerisini dolayısıyla sadece kömürden oktruva alınmamasını kabul etmişti.¹³

Sonbaharda Ömerli köprüsünün yıkılması ve Anadolu'dan kömür gelmemesi nedeniyle İstanbul'da kömür fiyatları artmış; bu da Şehremanetini çözüm arayışına itmmişti. Şehremaneti, tüccarların kömür getirmesini engelleyeceği endişesiyle fiyat belirlemekten kaçınmıştı. Bununla birlikte 1.000.000 kg. kömür alımı için ihale düzenlemişti.¹⁴ Bu atmosfer içinde kömürün okkası İstanbul'da (ve Ankara'da) 8 kuruşa yükselmişti.¹⁵

1924 Aralık başında Müdafaa-i Milliye ve Ticaret Vekâletleri, Ağaçalı ve Ayazma madenlerini işletme iznini Şehremaneti'ne vermişti. Resmi kurumların

---

¹⁰ *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1924, s. 2.

¹¹ *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1924, s. 1.

¹² *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1924, s. 1.

¹³ *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1924, s. 1-2; *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 3/1 s. 38.

¹⁴ *Cumhuriyet*, 25 Teşrin-i Sani 1924, s. 4; *Cumhuriyet*, 26 Teşrin-i Sani 1924, s. 3. Şehremaneti, Aralık 1924 başlarında 30.000 liralık kömür alarak, maliyeti üzerinden halka çeşitli semtlerde satmak gibi acil yöntemlere de başvurmuştu. *Cumhuriyet*, 30 Teşrin-i Sani 1924, s. 3.

¹⁵ *Cumhuriyet*, 8 Teşrin-i Sani 1924, s. 4. *Şehremaneti Mecmuası*'nın Kasım sayısında İstanbul'da 100 kıyeye kömürün fiyatı 450-550 kuruş aralığında kaydedilmişti. *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 3/1, s. 36. Karşılaştırma açısından 1914 yılında okkası 0,50 kuruşken 1929'da 8,25'e ulaşmıştı. *İstatistik Yıllığı*, Cilt 2 (1929), s. 223.

ihtiyacını karşılamak hedefiyle ilk aşamada gerçekleştirilecek girişimde, 100 kadar işçinin çalıştırılabileceği madenlerden 2.000 ton kömür çıkarılması planlanmıştı. Halka yönelik kömür alımı için uğraşan Şehremaneti elinde bulunan 20.000 kıyye kömürü 7 kuruştan kendi memurlarına dağıtmaya başlamıştı¹⁶. Zaten böyle gelişmeler, özellikle Ayazma madenlerinin işletilmesi, pahalılığa son verme çabalarının göstergesi niteliğinde değerlendirilmiş;¹⁷ dolayısıyla İstanbul'da ucuz kömür beklentisini tetiklemişti. Ucuz kömür beklentisi, kg. başına 25-30 paraya uzanmaktaydı.¹⁸

Kış aylarında Şehremaneti'nin sorunları arasında halka ucuz kömür sağlayabilmek öncelik kazanmıştı. Çeşitli alım ve girişimlere yönelinmişti. Bazısı sonuç vermemişse de Gemlik'ten 180.000; Tüccar Vasfi'den 40.000 okka kömür alınmış; 7 kuruşun biraz üstünde satışa sunulmuşlardı.¹⁹ Şehremaneti'nin satış fiyatına rağmen 15 kuruşa kadar çıkan kömür satışlarıyla yapılan vurgunculuk, kömüre narh koyulmasını gündeme getirmişti. 1924'ün son günlerinde *Cumhuriyet* gibi bazı basın organları narhı savunmuşlar; Emin Bey ise kömürçülerin şehre kömür getirmeyeceği endişesiyle böyle bir karardan kaçınmıştı.²⁰ Ancak Emin Bey ve İktisat Müşavere Heyeti, İstanbul'da yaklaşık 2.000.000 okka kömür bulunduğunu öğrenince 14 Ocak 1925 itibarıyla odun ve kömürde narh uygulamasını başlatmışlardı.²¹ Şehremini, 21 Ocak tarihli Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'nin bütçe görüşmeleri sırasında okkası 8 kuruştan 70.000 okka kömürü halka dağıtmak üzere aldığını, kömürçülerin istismarı yüzünden taraftar olmadığı narh uygulamasına mecbur kaldığını

---

¹⁶ *Cumhuriyet*, 11 Teşrin-i Sani 1924, s. 4; *Cumhuriyet*, 2 Kanun-ı Evvel 1924, s. 2. 1926 Eylülünde buranın imtiyazını almak için Tramvay Şirketi girişimde bulunacaktı. *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1926, s. 2.

¹⁷ *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 5/1, Ocak 1341, s. 102.

¹⁸ *Cumhuriyet*, 14 Teşrin-i Sani 1924, s. 3; *Cumhuriyet*, 16 Teşrin-i Sani 1924, s. 2; *Cumhuriyet*, 23 Teşrin-i Sani 1924, s. 2. Emin Bey, 1924 Kasım'ında İstanbul'a ilk kar düştüğü sıralarda şehrin odun ve kömürünün bulunduğunu, Ağaçlı ve Ayazma kömür ocaklarının işletilmesi için Ticaret Vekâletine müracaat ettiğini, bu işletmelere geçilmesi halinde sadece devlet dairelerinin ihtiyacının karşılanırsa bile kömür piyasasının rahatlayacağını söylemişti (23 Teşrin-i Sani 1924).

¹⁹ *Cumhuriyet*, 16 Kanun-ı Evvel 1924, s. 4; *Cumhuriyet*, 17 Kanun-ı Evvel 1924, s. 4; *Cumhuriyet*, 23 Kanun-ı Evvel 1924, s. 2; *Cumhuriyet*, 24 Kanun-ı Evvel 1924, s. 2; *Cumhuriyet*, 26 Kanun-ı Evvel 1924, s. 2; *Cumhuriyet*, 5 Kanun-ı Sani 1925, s. 2.

²⁰ *Cumhuriyet*, 31 Kanun-ı Evvel 1924, s. 2.

²¹ Kayık kömürünün okkasına 8, şimendifer kömürünün okkasına 8.5, gürgen odununun çekisine 450 ve meşe odununun çekisine 500 kuruş narh koyulmuştu. *Cumhuriyet*, 14 Kanun-ı Sani 1925, s.2; *Cumhuriyet*, 17 Kanun-ı Sani 1925, s. 3.

açıklamıştı.²² Bütçe görüşmeleri sırasında 60.000 liralık ödeneğin yarısının fakir halka dağıtmak üzere kömür alımına tahsisi uygun bulunmuştu.²³

Narha uygulaması kömürçülerin direnişiyle karşılaşmıştı. Kömürçüler, narha uymamışlar; bazıları dükkânlarını kapatmışlardı. Şehremaneti, dükkânları zorla açtırarak narha uyulması konusunda dikkatlerini çekmişti. Öte yandan 2.000.000 okka kömür, ihtiyaçları karşılamayacağından Şehremaneti şehre kömür naklettirme/getirme girişimlerini yoğunlaştırmıştı.²⁴ Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'nin 20 Ocak 1925 toplantısında ceza kesilen 150 kadar esnafın arasında narha uygun satış yapmayan kömürçüler de vardı.²⁵

Kömürçüler, zararlarına olduğu gerekçesiyle narhın kaldırılması için Şehremaneti'ne başvurmuşlar; kendilerine 8-8.5 kuruşa kömür satışının yapılabileceği karşılığı verilmişti.²⁶ Emin Bey'in aldığını açıkladığı kömürler de 22 Ocak'tan itibaren okkası 8 kuruştan satışa sunulmuştu.²⁷ 1 Şubat'ta kömürçüler narhın kaldırılması taleplerini tekrarlamışlardı. Aynı gün bazı kömürçüler, Şehremaneti'nin belirlediği yerlerde 7.5 kuruşa kömür satabileceklerini bildirmişlerdi. Bu yaklaşım Şehremanetince olumlu karşılanmış²⁸ ve birkaç gün içinde Kadıköy'de bir depo tahsis edilmişti.²⁹ Fakat depoyu talep eden tüccar temettu vergisinden muafiyet istediğinden bu girişim de sürüncemede kalmıştı.³⁰

1924 yılı deneyimiyle 1925 kışı için İstanbul Şehremaneti, Ağustos ortalarında kömür gibi kışlık yakacak ihtiyaçlarını sağlamaya girişmişti.³¹ Diğer yandan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye de İstanbul'un ekonomisiyle yakından ilgilendiğinden İktisat Müdüriyetine konu hakkında proje hazırlaması bildirilmişti. İktisat Müdürü Faik Bey de bu istenen doğrultuda detaylı bir

---

²² *Cumhuriyet*, 22 Kanun-ı Sani 1925, s. 2.

²³ *Cumhuriyet*, 26 Kanun-ı Sani 1925, s. 2.

²⁴ *Cumhuriyet*, 16 Kanun-ı Sani 1925, s. 2; *Cumhuriyet*, 18 Kanun-ı Sani 1925, s. 2.

²⁵ *Cumhuriyet*, 21 Kanun-ı Sani 1925, s. 4.

²⁶ *Cumhuriyet*, 27 Kanun-ı Sani 1925, s. 3.

²⁷ *Cumhuriyet*, 23 Kanun-ı Sani 1925, s. 2.

²⁸ *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1925, s. 2.

²⁹ *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1925, s. 2.

³⁰ *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1925, s. 2.

³¹ *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1925, s. 3; *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1925, s. 5. O günlerde Meclis-i İdare-i Vilayet'te de benzer bir çalışma söz konusuydu; bk. *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1925, s. 4.

çalışma yürütmüş; hatta bu doğrultuda odun ve kömür fiyatlarının denetimi, bunların alımları için ödenek istenmişti.³²

Cumhuriyet, 1925 Eylül ortalarında kış yakacak hazırlıklarının tamamlanarak Şehremaneti'nin ilk aşamada 150.000 kıyye kömürü depolandığını,³³ *Son Saat* ve *Vakit* de ikinci bir 150.000 kıyye kömür alımı hazırlığına gidildiğini ayrıca vurgunculuğun görülmesi halinde kömüre Şehremaneti'nin narh uygulayacağını haber yapmıştı.³⁴ Ekim ortalarına doğru ise 120.000 okka kömürün Yenikapı'da depolandığı haberleri basına yansımıştı.³⁵ Şehremini Emin Bey de Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'nin 21 Ekim tarihli açılışında, 125.000 okka mangal kömürünün depolandığını açıklayacaktı.³⁶

1926 yılına girildiğinde Şehremaneti'nin elinde fakir halka ucuz fiyatla dağıtılmak üzere Yenikapı ve Üsküdar'da depolanmış 300.000 kilogramdan fazla kömür bulunuyordu.³⁷ 18 Ocak 1926'da bu kömürlerin belediye daireleri kanalıyla dağıtımını başlamıştı.³⁸ Bir haftada tamamlanması planlanan bu uygulamanın³⁹ daha sonra 9.000 evi kapsayacak şekilde 15 gün süreceği açıklanmıştı.⁴⁰ Belediye dairelerince organizasyonu gerçekleştirilen bu dağıtım sırasında bir miktar kömür, Topkapı Fukaraperver Cemiyetine aktarılmıştı.⁴¹ 1926 Mart başlarına kadar bu uygulama sürmüştü. Aynı sıralarda Şehremaneti'nin elinde 2.000 okka kadar kömür kalmıştı.⁴² Fakat fakirlerle dağıtmak amacıyla 1925 Mayısında alınan yaklaşık 280.000 okka kömürün alım ve dağıtım işlerinde görülen duyulan kuşku üzerine Şehremini Muhittin Bey (Üstündağ) inceleme başlatacaktı.⁴³

³² *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1925, s. 4.

³³ *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1925, s. 3.

³⁴ *Son Saat*, 7 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2; *Vakit*, 7 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

³⁵ *Cumhuriyet*, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 4.

³⁶ *Cumhuriyet*, 22 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1-2.

³⁷ *Cumhuriyet*, 2 Kanun-ı Sani 1926, s. 2. *Cumhuriyet*, Şehremaneti'nin 200.000 okka kömür aldığını aktarmıştı. Bunun yanında Şehremaneti yeni yıla girildiği günlerde 40.000 okka kömür alımı için girişimde bulunmuştu. *Cumhuriyet*, 5 Kanun-ı Sani 1926, s. 3

³⁸ *Cumhuriyet*, 19 Kanun-ı Sani 1926, s. 4; *Cumhuriyet*, 22 Kanun-ı Sani 1926, s. 3.

³⁹ *Cumhuriyet*, 20 Kanun-ı Sani 1926, s. 3.

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 23 Kanun-ı Sani 1926, s. 3.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 29 Kanun-ı Sani 1926, s. 2; *Cumhuriyet*, 30 Kanun-ı Sani 1926, s. 2.

⁴² *Cumhuriyet*, 7 Mart 1926, s. 4.

⁴³ *Cumhuriyet*, 18 Mart 1926, s. 3. Burada bir suistimal ile karşılaşılacaktı. *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1926, s. 3; *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1926, s. 2.

Kömür Depoları Meselesi

Emin Bey'in İmar Projesi ve Şehremaneti'nin Faaliyetleri

1924 Haziran sonlarında Ticaret Vekâleti Müsteşarı Zühtü Bey, Türk Ticaret-i Bahriye Odasının kuruluşuyla ilgili temaslar gerçekleştirmek amacıyla İstanbul'a gelmişti. 29 Haziran 1924'te İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nda bu kapsamda bir toplantı yapılacaktı.⁴⁴ Türkiye'de yabancı şirketlere ait Ticaret-i Bahriye Odası vardı. Öte yandan özellikle Lozan Antlaşması sonrasında gerçekleştirilen yeni düzenlemelere bağlı olarak, deniz ticareti ile uğraşanların menfaatlerini takip ve savunabilmeleri ve aynı zamanda Hükümet ile ilişkilerini sağlayabilmek için amacıyla böyle bir kurumun oluşturulması zorunlu görülmüştü.⁴⁵ Bu yapılanma Aralık ortalarında faaliyete geçirilecekti.⁴⁶ Bu yapılanmanın kuruluş amacıyla ilişkili şekilde 1924 yazında İstanbul'un ticari açıdan sorunlarından biri, İstanbul Limanı'nın maden kömürü ticaret hacminin Yunan limanlarına kaymasıydı. İstanbul'daki yumurta ticareti de aynı riskle karşı karşıya kalmıştı. Bunun sebeplerinden biri, İstanbul'da böyle işleri Rumların yürütmesi ve Rumların bir kısmının Yunanistan'a gitmesi, bir kısmının ise gitmek için hazırlıklara başlamasıydı.⁴⁷

İstanbul cephesindeki bu kaygıya karşılık Ankara'nın bakış açısı, Zühtü Bey'in açıklamalarından okunabilmektedir. İstanbul limanının önem kaybetmesinin temel nedeni "*Rumeli ve Rusya gibi büyük memleketlerin elimizden çıkmış bulunmıyordu. Bu limanımız evvelce çok büyük bir kıtanın merkezi halinde idi. Bu gün ise mahdud bir kıtanın natamam kabiliyetli ufak bir merkez-i ticariyesi*" idi. Bu sonuç biraz da İstanbul'daki ticari zihniyet ve limanın önemine paralel etkinlik gösterecek derecede tüccarın nemalanamamış olmasının sonucuydu.⁴⁸ Üstelik "*İstanbul için bugün ki vaziyet, Anadolu'nun lehine oldukça, hiç de şayan-ı endişe olamaz*"dı. "*İstanbul'da ise bunun aksi*" görünüyordu ve İstanbul'da "*işden ziyade söz var*"dı.⁴⁹ Ayrıca liman sorunları uzun vadeli çözümleri gerektiriyordu ki liman donanımlarının, araç-gereçlerinin çağdaştırılması da hedefleniyordu.⁵⁰

---

⁴⁴ *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1924, s. 4. 29 Haziran baskısında İktisad Vekâleti Müsteşarı Zühdü ile Ticaret Müsteşarı Zühdü ifadeleri birlikte kullanılmıştır. *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1924, s. 1.

⁴⁵ *Cumhuriyet*, 29 Haziran 1924, s. 1,3.

⁴⁶ *Cumhuriyet*, 17 Kanun-ı Evvel 1924, s. 4.

⁴⁷ *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1924, s. 5.

⁴⁸ *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1924, s. 1.

⁴⁹ Liberal bir modeli savunmuştu. Dolayısıyla devlet üzerine düşeni yapmış ve yapmakta olduğundan asıl sorumluluk devletin etkin hale getirmeye çalıştığı müteşebbise aitti. *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1924, s. 2.

⁵⁰ *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1924, s. 2.

Nitekim dokuz ay sonra, 16 Mart 1925'te ise TBMM'de Besim Atalay, “*Ticaretî hariciyemize gelince: İstanbul meselesi ile karşılaşırız*” diyerek -şehirdeki iktisat komisyonunun çalışmalarıyla detaylı bilgi sahibi olduklarını belirterek- dış ticarete İstanbul meselesinin varlığını ortaya koymuştu. İstanbul ticaretinin giderek azaldığını vurgularken Selanik ve Pire limanlarının ise geliştiği karşılaştırmasını limanların donanımlarını gözetererek yapacaktı.⁵¹ Konu, 1925 yılının ilk aylarında limanın düzenlenmesine yönelik bir komisyon aracılığı ile çalışmalar sürdürülürken Ankara'nın talebiyle bazı özel antrepoların kapatılması hakkında⁵² Bolu mebusu Mehmet Vasfi Bey'in⁵³ sözlü soru önergesinin cevaplanmasında da gündeme gelecekti.⁵⁴ Yılın ikinci yarısında İstanbul ve limanın ıslahı, Ticaret Vekâleti tarafından planlanan yeni tedbirler üzerinden kamuoyu gündemini işgal edecekti.⁵⁵

Cumhuriyet ise Zühtü Bey'in (ve Ankara'daki bazı görüşlerin) aksine gerekli önlemlerle gidişatın değiştirilebileceğini savunacaktı. Gazete Anadolu limanlarının çoğunun İstanbul'a bağlı olduğunu ileri sürmüştü. Eski başkentin bütçe şehri olmaktan çıktığını vurgulayarak bir milyona yaklaşan nüfusu ile hayatını varolan şartlar içinde sürdüremeyeceğinin altını çizen gazete, İstanbul'un “*seyyah şehri*” ya da “*sanayi şehri*” haline getirilebileceği yönündeki görüşleri değerlendirmişti. Çünkü İstanbul “*fenni tesisata sahib yegane*” şehirdi ve kömür havzalarına yakın olduğu gibi ülkenin her yanı ile eşit ilişkide bulunma imkanına sahipti. Sonuçta “*İstanbulun çiftçi olması müşkil, Anadoluğunun da sanayici olması zamana muhta*” olduğundan İstanbul'un ticaret ve sanayi merkezi haline getirilmesinden ülke kazançlı çıkacak tezi değerlendiriliyor ve bu hedefleri kapsayan bir program uygulanması isteniyordu.⁵⁶

Eylül'de Daire-i Emanet'te toplanan İmar Komisyonu'na vermişti. Limanın yeni baştan düzenlenmesi, Haliç'in temizlenmesi ve iki sahiline mağazalarla antrepoları kapsayan rıhtım inşası, Boğaziçi ve Bakırköy kıyılarının gaz, kömür veya benzin depolarına ayrılması planlanmıştı.⁵⁷ Aslında kömür ve odun

⁵¹ TBMMZC, Devre 2, Cilt 15, İçtima 79, 16 Mart 1925, s. 514-515; *Cumhuriyet*, 17 Mart 1925, s. 3.

⁵² *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1925, s. 3; *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1925, s. 4; *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1925, s. 1,2; Yunus Nadi, “İstanbul Limanı”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1925, s. 1.

⁵³ Özellikle Türkiye'de kömür, kömür işletmeleri gibi alanların yanında liman meselesiyle de önerge ve sorularıyla yakından ilgilenen mebuslardandı.

⁵⁴ TBMMZC, Devre 2, Cilt 18, İçtima 104, 16 Nisan 1925, s. 77; TBMMZC, Devre 2, Cilt 18, İçtima 105, 18 Nisan 1925, s. 116-118.

⁵⁵ *Son Saat*, 22 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

⁵⁶ *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1924, s. 2.

⁵⁷ *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1924, s. 1.

depolarının yüklenme-boşaltma döküntüleri, Haliç'te kirliliğin elemanları arasında kabul edildiklerinden⁵⁸ kömür ve odun depolarının yapılmasının engellenmesi, bunların nakledilmeleri girişimlerinin uzun bir geçmişi vardı.⁵⁹ Dolayısıyla yaşananlarla kömür depolarının Boğaziçi'nden Haliç'e nakledilmesi tartışmaları, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul gündeminin bir parçası haline gelecekti.⁶⁰

Komisyon, 20 Eylül toplantısında Emin Bey'in 10 senelik programını görüşmüştü. Proje ve uygulaması hakkında çeşitli kararlar alınmış; hal, gaz, kömür depolarının inşa edilmesi gibi şehre gelir sağlayacak yapılanmalarda kredi ve borç alımına sıcak bakılmıştı.⁶¹ 21 Eylül 1924 toplantısında komisyon, eski Şhremini Cemil Paşa'nın (Topuzlu) tekliflerini incelemişti. Cemil Paşa'nın önerileri arasında İstanbul limanının Yedikule-Zeytinburnu arasına nakledilmesi, Haliç'teki tersane, imalathane, gaz-kömür-benzin ve kereste depoları, kalafat yerleri ile Eminönü'ndeki antrepolarla Gümrük Dairelerinin kaldırılması ayrıca Sirkeci istasyonunun Yedikule civarına alınması öncelikli görülenlerdendi. Osmanlı Bankası ise şehir ekonomisi ile ilgili yaklaşımında liman ve gümrük işlerinde reform yapılması, transit kömür için depo yapımı ve ticaret borsası kurulması önerilerinde bulunmuştu.⁶²

Emin Bey, Şark Teşebbüsat-ı Nafia Şirketi adlı Fransız şirket ile Cemiyet-i Umumiye-i Belediye ile Dâhiliye Vekâletinin onayına bağlı bir sözleşme imzalamıştı. Bu ön protokole göre şirket, İstanbul'da Şhremaneti'nin göstereceği yerde son teknolojiye sahip -yıllık 1.000.000 lira gelir getirecek-yüklenme-boşaltma donanımlı kömür, 50 tonluk gaz tankları ve Haliç sahilinde kapalı hal yapacaktı. Boğaziçi'nde gösterilecek yerlere sıvı yakıtlar için tanklar, kömür depoları inşa edilecekti ki kömür ile benzin için Beykoz-Paşabahçe arasında arazi bulunmuştu. Sözleşmede inşaat ve istimlak bedeli ile sağlanacak

---

⁵⁸ Tiğınçe Oktar, Hamdi Genç, "Osmanlı İstanbulu'nda Haliç ve Çevresinde Kirlilik Sorunu", *Dünü ve Bugünü ile Haliç, Sempozyum Bildirileri 22-23 Mayıs 2003*, Derleyen: Süleyman Faruk Göncüoğlu, İstanbul, 2004, s. 583-586; Mehmet Sait Türkhan, "19. ve 20. Yüzyılda Haliç'te Çevre Sorunları ve Deniz Kirliliği", *Toplumsal Tarih*, Sayı 169/Ocak 2008, s. 62.

⁵⁹ T.C. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşinleri Başkanlığı Osmanlı Arşini (BOA)*, A.MKT.MHM, 427.95.0, 11.08.1285/27 Kasım 1868; BOA, A.MKT.MHM, 430.41.0, 08.09.1285/23 Aralık 1868; BOA, MV., 141.61.0, 11.08.1328/18 Ağustos 1910; Oktar-Genç, agm., s. 586-587; Türkhan, agm., s. 65.

⁶⁰ *İstanbul Şhremaneti Mecmuası*, Sayı 3/1 Teşrin-i Sani 1340, s. 45-47; Yunus Nadi, "Kömür depoları", *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1341/1925, s. 1; *Muharrerat-ı Umumiye-i Belediye Mecmuası*, S.10/Ekim 1928, s. 223.

⁶¹ *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1924, s. 2.

⁶² *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1924, s. 1-2; *Cumhuriyet*, 24 Teşrin-i Evvel 1924, s. 3; *Cumhuriyet*, 25 Teşrin-i Evvel 1924, s. 6.

kredi ve ihale hakkında çeşitli şartlar bulunuyordu. Basındaki haberlere göre 2.000.000 lira ayrılması planlanan bu iş için yüzde 8 faiz, inşaat ve keşif planları için de ayrıca yüzde 6 faiz alınacaktı. Sözleşmeyi değerlendirmek üzere 21 Eylül 1924 Pazar günü Cemiyet-i Umumiye-i Belediye toplantıya çağırılmıştı.⁶³ Toplantıda dokuz kişilik özel komisyon kurulması, komisyonca Fransız şirketin teklifinin incelenmesi ve bu heyetin bir mazbata hazırlayarak sunması kararlaştırıldı. Komisyon, Ali Rıza, Hasan Tahsin, Necati, Velit, Cemal, Bedri, Raif, Ziya Molla ve Hikmet beylerden oluşmuştu. Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'nin toplantısı ardından encümen görüşmelere başlayacaktı.⁶⁴ Aynı günlerde *Cumhuriyet*, İstanbul'daki özel antrepoların durumlarını konu alan bir makale yayımlamıştı. Burada özel antrepolar; kömür, gaz ve transit antrepoları olmak üzere üç kategoride ele alınmış; İstanbul ticaretine zarar verdiklerinin altı çizilmişti.⁶⁵

1924 Kasım ortalarında kömür ve gaz depoları tesisatına başlanması ve Şehremaneti ile yapılan sözleşmeden sonra şirket yetkilisi Dumas'ın İstanbul'a gelişi beklenmekteydi. Basına kendisinin gelmeden önce belirli bir meblağ gönderdiği yansımıştı.⁶⁶ Şehremini Emin Bey bankaya 500.000 Frank yatırıldığını; buna karşılık Şehremaneti'nin banka aracılığı ile teminat mektubu vereceğini açıklamıştı. Ayrıca 20.000.000 Frank'tan istenen miktarın tekrar verileceğini fakat az faiz ödemek için az para alınmaya özen gösterildiğini söylemişti.

O dönemde kömür depoları için Anadolu sahili; hal için Haliç sahili ya da Kadıköy rıhtımı öngörüldüğünden özellikle hal inşası gözetilerek istimlak çalışmaları yapılmaktaydı.⁶⁷ 25 Aralık 1924'te Dumas ile Emin Bey'in görüşmesi gerçekleşmiş; sonra Dumas şirket merkeziyle temas sağlamak için Paris'e hareket etmişti.⁶⁸ Belirtmek gerekir ki bu dönem, üstelik Şehremaneti'nin

⁶³ *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1924, s. 4; *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1924, s. 2; *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1924, s. 3; *Cumhuriyet*, 2 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2. 21 Eylül tarihli haberde kömür deposunun 1.000.000 tonluk olacağı yazılmıştı.

⁶⁴ *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1924, s. 3.

⁶⁵ *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1924, s. 4.

⁶⁶ Dumas, *Cumhuriyet*'e ilk aşamada 5.350.000 lira gönderdiğini yazmıştı. *Cumhuriyet*, 14 Teşrin-i Sani 1924, s. 2; *Cumhuriyet*, 18 Teşrin-i Sani 1924, s. 3. 30 Eylül 1340/1924 tarihli Emin Bey-Dumas Sözleşmesi *Şehremaneti Mecmuası*'nda yayımlanmıştı. *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 3/1, s. 45-47.

⁶⁷ *Cumhuriyet*, 30 Teşrin-i Sani 1924, s. 3.

⁶⁸ Görüşme sırasında Emin Bey, sözleşmeye Dâhiliye Vekâletinin olumlu yaklaştığına dair bir belge gösterirken Dumas yapılması taahhüt edilen işler için bankadan alınan taahhüt mektubunu sunmuştu. Fakat Şehremini sözleşme onaylanmadığından bunu kabul etmemişti. Dumas sözleşmede taahhüt edilen 50.000 lirayı bankaya göndermişti. *Cumhuriyet*, 26 Kanun-ı Evvel 1924,

yayınlarında kömür depolarının özellikle Boğaziçi'ndeki varlığı nedeniyle İstanbul ile Boğaziçi'nin görünüm, güzellik ve estetik açısından yargılandığı bir dönemdi.⁶⁹

Transit Liman ve Kömür Depoları Sorunu

İstanbul, Türkiye'de kömürün ilk ihraç ve depo edildiği liman olduğu kadar en yoğun kömür tüketim merkeziydi. Toplam tüketim 525.090 ton (Seyrüsefain, Şirket-i Hayriye, Haliç Şirketi, Anadolu, Rumeli Şimendiferleri, Elektrik Şirketi, Kadıköy Gaz Şirketi, Kadıköy Su Şirketi, fabrikalar ve limandaki gemiler) civarındaydı. Ülkenin kalanının tüketimi 75.000 tona yakındı. Bir diğer ifade ile İstanbul limanı 600.000 tonluk ticari faaliyet alanı oluştururken bu miktarın yarısından fazlası yani yaklaşık 300.000-400.000 tonluk miktar ithal edilecek maden kömürü miktarı idi. Öte yandan gemiler için kullanılacak 300.000 ton kömür satışının nakil, yükleme-boşaltma gibi masrafları da 600.000 lira tutuyordu. Sekiz liralık yaklaşık bir ton kömürün limanda nakliye masrafı yüzde 25 civarındaydı. Bunların yanında bir de kömür depoları sorunu bulunuyordu. Nihayetinde İstanbul'un bir transit merkezi limanı olarak temel sorunu nereden yaklaşırsa yaklaşırsın kömürdü.⁷⁰

1925 Eylül sonlarında Yunus Nadi, Emin Bey'in uygulamalarına bağlı olarak kömür depoları sorununu köşesine taşımış; Şehremininin kömür depoları ile ilgili icraatlarını eleştirmekten geri durmamıştı.⁷¹ Şehremaneti bir genelgeyle

---

s. 2. 2 Ağustos 1925 tarihli Cemiyet-i Umumiye-i Belediye toplantısında Emin Bey, hem Dumas'la yapılan sözleşme hem de yapılacak işler hakkında şu açıklamada bulunmuştu: “*Dumas'la evvelce bir mukavele yapmışdık. Bunun faaliyet sabasına üç dört güne kadar geçiyoruz. İlk iş Kadıköyü'nde bir hal inşasıdır... Dumas'la yapılan mukavele mucibince (20) milyon Franklık bir hesab-ı cari açılmıştı. Bunun (10) milyon Frangı halleri, (10) milyon Frangı da kömür depoları inşasına tahsis etmişdik. Mukavele imzalandığı zaman kömür depoları inhisarı bize verilecekti. Vekil-i hazır beyefendi inhisarın bize verilmesinde tereddüd buyurdular. Bi-t-tabii bizde (10) milyon kömür deposu inşasına sarf edemedik. Şimdi eğer kabul buyurulursa beyet-i muhteremeye başka bir şey teklif edeceğim: Yeni bir Unkapamı köprüsü yaptırmak ve Eyüb'ü bu köprü vasıtasıyla tramvaya rabt etmek. Eminönü'nden Eyüb'e kadar istimlak yapılırsa azim para verilecek. Orası aynı zamanda merkez-i ticaretdir. İstimlaka doğru görmüyorum. Halbuki şimdi Unkapamı ile Eyüb arasında çift tramvay hattının geçmesine müsaid bir şose açılmaktadır. Bundan başka Gazî Paşa Caddesi Unkapamı'ndan geçecektir. Şehir Tiyatrosunu o caddede üzerinde inşa edeceğiz. Bu takarrür etmiştir. Sonra büyük bir hal inşa edilecektir. Caddenin müntehasında bir stadyum yapılacaktır. Yenikapı'da bir transit merkezi için teşebbüs vardır. Binaenaleyh bir Unkapamı köprüsüne ihtiyac vardır.” Necati Bey ise bu konuşmadan sonra köprüden daha verimli bir iş yapıp yapılamayacağı hakkında incelemede bulunulmasını teklif etmişti. Emin Bey ise kömür depoları konusunun kesinlik kazanması üzerinde durmuş, ardından yapılabilecek daha verimli ve önemli bir işin bulunup bulunmadığının araştırılmasına karar verilmişti. *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1925, s. 3.*

⁶⁹ *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 9/1, Mayıs 1341, s. 243.

⁷⁰ *Cumhuriyet*, 28 Kanun-ı Evvel 1924, s. 4.

⁷¹ Yunus Nadi, “Kömür Depoları”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1925, s. 1.

depo sahiplerinden bazılarının depolarını şehir dışına çıkarmalarını istemiş ve 28 Eylül'e kadar süre tanımıştı. Bu karara rağmen gelen gemilerin boşaltım yapmalarına da izin verilmemişti. Tüccar ise Ticaret Vekâletine şikâyetle bulunmuştu.⁷² Şehremanetinın ilanında kömür depolarının taşınması için iki ay süre tanınmış ancak depoların nakil yeri hakkında bilgi verilmemişti. Öte yandan süre dolmadan tahliye için izin verilmediği gibi gelen malların boşaltımı için Şehremaneti taahhütname almıştı.⁷³

Şhremini Emin Bey ise Yunus Nadi'nin makalesine 28 Eylül tarihli açıklamasıyla karşılık vermişti. Açıklamasında uygulamanın gerekçesi ile birlikte, Yunus Nadi'nin yazısında geçen kömür depolarının yerleri hakkında kamuoyuna açıklama yapılmadığı, bildirimde bulunulmadığı iddialarını, ilan tarihlerini sunarak cevaplandırmıştı.⁷⁴ Yunus Nadi ise 29 Eylül'de İstanbul'un sadece güzellik ve estetiğe ihtiyacı olmadığını, sağlık şartlarını gözetirken kömür depolarının kaydırılması planlarında güzergâh ve yükleme-boşaltma şartlarının da hesaplanması zorunluluğunu dile getirmişti. Yazara göre, İstanbul'un öncelikli gereksinimi ekmek getirecek işti. Yerli kömürler için Azapkapı-Silahtarğa ile Kuruçeşme civarının, yabancı kömürler için Boğaz'ın kuzeyinin tahsis edilmesini eleştirmişti. Türkiye'de kömürcülüğün durumu ile İstanbul limanının şartları üzerinde duran Nadi, Şhremininin iktisadi şartları ve öncelikleri değerlendiremediğini vurgulayarak bu konunun yeniden ele alınmasını önermişti.⁷⁵

30 Eylül tarihli *Cumhuriyet*, Emin Bey'in gazeteyi dava ettiğini haberleştirmişti.⁷⁶ Fazla süre geçmeden bu mahkeme zinciri *Son Saat* ve *İkdam*'ı da kapsayacaktı.⁷⁷ Bunlar, başta *Cumhuriyet*'e karşı açılan dava, kuşkusuz kömür depoları (ve ekmek) meselesindeki tartışmalardan kaynaklanmıştı. Emin Beyin

⁷² *Cumhuriyet*, 2 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

⁷³ *Cumhuriyet*, 4 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

⁷⁴ *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1925, s. 4.

⁷⁵ Yunus Nadi, "Memleketin İktisadiyatı", *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1925, s. 1. Ali Suad'ın hazırladığı Mart 1341/1925 tarihiyle yayınlanan raporda maden kömürleri için Kuruçeşme, Çengelköy ve Haydarpaşa önerilmektedir. *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 8/1, Nisan 1341, s. 210.

⁷⁶ Şhremini Emin Bey, *Cumhuriyet* ile aralarına kara kedi girdiğini söylemiş ve kendisine kampanya açıldığını ima etmişti. Gazete ise manşet ve haberlerinden örnekler vererek, gazetecilik çerçevesinde olumlu ve olumsuz değerlendirmelere gittiklerini belirterek kendi sütunlarında savunma yapmıştı. Bu arada bütün basının Emin Bey'e karşı olduğu dönemlerde *Cumhuriyet*'in onu savunduğu da hatırlatılmıştı. *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1925, s. 1, 2. Dava, 11 Ekim tarihli duruşmayla devam etmişti. *Vakit*, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

⁷⁷ *Son Saat*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; *Vakit*, 19 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

gazetelerde *Cumhuriyet*'e karşı açıklamaları üzerine kendisi de çok geçmeden gazete tarafından dava edilecekti.⁷⁸

Cumhuriyet, Emin Bey tarafından dava edildikten sonra konunun üzerine daha çok gitmeye başlamıştı. Gazeteye göre Emin Bey'in icraatları birbirini tutmuyordu. Önce İngiliz kömürleri ile rekabet edilemeyeceğini savunmuş ve onlarla mücadele edebilmenin tek yöntemi olarak kömür depolarını şehrin uzak bir yerine naklettirerek zora sokmak istemiş, yerli kömürleri de kömür tozunu bahane ederek Haliç'in çamurlu bir bölgesine sürüklemişti. Yine *Cumhuriyet*'e göre Emin Beyin dayandığı kanunun 45. maddesi mahalle arası depoları hakkındaydı. Daha da önemlisi; Ticaret ile Dâhiliye Vekilleri, kömür depoları konusunda anlaşmışlar ve 13 Eylül tarihinde Dâhiliye Vekâleti Şehremanetine bir tebliğ göndermişti. Tebliğde Ankara'da toplanacak kömür komisyonunun çalışmaları tamamlanıncaya kadar yerli ve yabancı kömür depo sahiplerinin getirecekleri kömürlerin depolarına boşaltılmasına, depolardan yararlanılmasına muhalefet edilmemesi istenmişti. Ancak basında Şehremaneti, 16 Eylül tarihli ilanıyla bu tebliği değiştirdiği suçlamasına maruz kalmıştı. Şehremaneti ilanında Ankara'da konunun halledilmek üzere olduğundan bahise daha önce tahliyesi için belirlenen süre sonuna kadar kömürlerin tahliyesi/nakledilmesi şartıyla gerek yerli ve gerek yabancı kömürlerin evvelce boşaltılan depolara konulmasına izin verildiğini açıklamıştı. *Cumhuriyet*'e göre Şehremaneti iki gün sonra boşaltma iznini de kaldırmıştı. Üstelik tebliğin değiştirildiği noktadan hareket eden gazeteye göre, Şehremini emir dinlememiş ve memleketin ekonomik hayatını alt üst etmişti. Asıl tanı "*İstanbul Şehremaneti kendini müstakil bir devlet ve Şehremini Emin Bey de kendisini o müstakil devletin söz dinlemez reisi ad ediyor*" suçlamasıyla konulmuştu.⁷⁹

Bu arada Şehremaneti'nin bilgilendirme konusunda titiz davranmaması, uygulamalar sırasında Şehremaneti, Rüşumat ve polis memurları arasında yetki karmaşasına yol açmıştı.⁸⁰ 13 Eylül tarihli tebliğde bahsedilen komisyon, 19 Eylül'de toplanarak bazı kararlar almış ve bunları, Şehremanetine bildirmişti. *Cumhuriyet*, kömür depoları işini yeniden incelemek üzere İstanbul'da yeni bir komisyon toplanmasına gerek görüldüğünü yazacaktı.

Kararlar çerçevesinde donanımlı umumi kömür depoları kurulacaktı; bunlar yapılıncaya kadar mevcut depolar geçici olarak taşınacaklardı. İngiliz ve yerli

---

⁷⁸ *Cumhuriyet*, 19 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3. Davanın ilerleyen aşamalarında Emin Bey'in yaptıklarının bir de Memurin-i Muhakemat Encümeni'nce incelenmesi zorunluluğu ortaya çıkacaktı. *Cumhuriyet*, 23 Teşrin-i Sani 1925, s. 3. 13 Şubat 1926 tarihli duruşmada Emin Bey'in davadan vazgeçtiğine dair feragatname okunmuştu. *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1926, s. 4.

⁷⁹ *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1925, s. 3.

⁸⁰ *Cumhuriyet*, 4 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

kömürler bir arada tutulmayacak, ayrılan bu kömürlere yer gösterilecekti. Yerli kömür depolarına Boğaziçi'nde Kuruçeşme-Beşiktaş arası ve Haliç; yabancı kömür depoları için ise Çengelköy-Anadolu Kavağı arası sahilleri uygun görülmüştü. Şehremanetin imzalatıldığı taahhütnameler geçerli olmayacaktı. Ancak umumi depoların kuruluşuyla birlikte depo sahipleri kendi işletmelerini kapatacaklar ve bu konuda taahhütname vereceklerdi. Bu kararlara rağmen Şehremaneti, depoları boşaltma insiyatifini elinde tutan bir tavır sergilemişti. O dönemde Ali Cenani Bey İstanbul'a gelerek depolara ve yükleme boşaltma işlemlerine müdahale edilmemesi hakkında 28 Eylül 1925 tarihli tezkireyi vermişti.

Bu gelişmelerin paralelinde Mehmet Vasfi, Şehremanetin standart bir uygulaması olmadığını hatta yabancıları koruduğunu ima ederken Yunus Nadi, bu komisyonun çalışmalarını tamamlayıncaya kadar depolara dokunulmaması gerektiğinin altını çizerek Emin Bey'in tavrını eleştirecekti. Eleştirileri, Emin Bey'in çeşitli cadde isimlerini değiştirmesine hatta kendi adının bir caddeye verilmesine kadar uzanmıştı. Emin Bey ise buğday meselesini de kapsayacak şekilde *Cumhuriyet*'in kendisine kampanya açtığını ileri sürmüştü.⁸¹ Bu arada Emin Bey, Eylül sonları itibarıyla *-Cumhuriyet*'e göre inatçılığından- henüz tebliğin gelmediğini söyleyecekti.⁸²

Emin Bey'in kömür depoları hakkındaki görüş ve yaklaşımlarını, *Cumhuriyet*, yasal dayanaklar, sağlık şartları, tüccarların sözleşmeleri ve ekonomik durum gibi açılardan çürütmeye çalışmıştı. İstanbul limanına gelen gemilerin sadece acil ihtiyaçları için kömür aldıkları üzerinde de durmuştu.⁸³ Genel ve teknolojik açıdan yeni depolar yapılmadan mevcutların kaldırılmasını, başka yere nakledilmesini kömür ticareti ve İstanbul ekonomisi açısından zararlı bulan *Cumhuriyet*, isim vermeksizin uzman görüşlerine dayanarak eleştirilerini sürdürmüştü.⁸⁴

Ekim başlarında *Cumhuriyet*'in keskin saldırıları sürmüştü; bunlar farklı konuları içerir şekilde Beyazıt'ta Tramvay Şirketi'nin yaptırdığı kavise (U dönüşü) kadar

---

⁸¹ Yunus Nadi, "Meğer Devlet İmiş", *Cumhuriyet*, 1 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; Mehmet Vasfi, "Kömür Depoları Meselesinin İkinci Safhası", *Cumhuriyet*, 1 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3; *Cumhuriyet*, 2 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3; *Cumhuriyet*, 4 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2; *Cumhuriyet*, 7 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

⁸² *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1925, s. 1.

⁸³ *Cumhuriyet*, 2 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

⁸⁴ *Cumhuriyet*, 4 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1-2.

geniş bir yelpaze oluşturmuştu.⁸⁵ Öte yandan gazete, Emin Bey'in kömür depoları konusunda inadını sürdürmeye çalıştığını iddia etmişti.⁸⁶

Yine Ekim'in ilk günlerinde *Vakit* gazetesinde Mehmet Asım, öncelikle Emin Bey'in yanlığı içinde olduğunu seslendirmişti. Yazar, Emin Bey'in hükümetin kararlarına karşı yasal düzlemde kalarak çalıştığını hatırlatmakla birlikte kömür (ve ekmek) meselesi üzerinden Ankara'nın kararlarını uygulama zorunluluğunun altını çizmişti.⁸⁷ Ardından İstanbul'un birçok belediye işinin aynı zamanda ülke ve Ankara'nın meselesi olduğu; uygulamalardan uluslararası konuma sahip limanın faaliyetlerinin etkilendiği uyarısında bulunmuştu.⁸⁸

Öte yandan *Cumhuriyet* ısrarla önce modern depoların yapılması ve sonra depoların oralara nakledilmesi gerektiğini vurgularken *İkdam*'ın başyazarı Ahmet Cevdet, Emin Bey'i desteklemişti.⁸⁹ Ahmet Cevdet, *İkdam*'da İmar Komisyonu üyeliğini söz konusu ederken doğru yapılanları ve özellikle yurtdışındaki çağdaş uygulamaları, İstanbul yararına desteklemenin doğal olduğunu kaydetmiş; geçmişte Unkapanı'nda kömür depoları kurulmasını eleştirmişti. Şhremini makamının öneminden bahsederek kurumsal bir yaklaşım oluşturmaya çalışan Ahmet Cevdet, *Cumhuriyet*'e de geçmişe atıfla Emin Bey ve kömür depoları meselesine ilişkin bazı satışlarda bulunmuştu.⁹⁰ *Cumhuriyet*, bu desteği Ahmet Cevdet'in İstanbul İmar Komisyonu üyeliği ile ilişkilendirmiş ve fahri iktisat müderrisi olduğuna vurgu yaparak bu açıdan yaklaşmamasını eleştirmişti.⁹¹

Dâhiliye Vekâletinde, Vekâlet Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdür-i Umumisi, İstanbul Şhremaneti Muavini, Ticaret Vekâleti Maadin Müdür-i Umumisi, Ticaret Bahriye ve Havaiye Müdürü ve İstanbul Ticaret-i Bahriye Müdür Muavininin katılımı ile kurulan komisyonun kararları tebliğ edilinceye kadar mevcut depolardaki faaliyetin devam ettirilmesi, engellenmemesi Şhremanetine bildirilmişti. Yerli veya yabancı kömürlerin karıştırılmasını da önleyecek şekilde özel depolar için bir plan-harita hazırlanacak ve başka hiçbir yerde depo oluşturulamayacaktı. Kuruçeşme-Beşiktaş arası ve Haliç'te belirlenecek alanlar yerli kömürlere; Çengelköy'den Anadolu Kavağı'na kadar olan alanda da belirlenecek yerler yabancı kömürlere ayrılacaktı. Bu projenin Dâhiliye ve

---

⁸⁵ *Cumhuriyet*, 4 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

⁸⁶ *Cumhuriyet*, 5 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1-2.

⁸⁷ Mehmet Asım, "Emin Bey Aldanıyor", *Vakit*, 3 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

⁸⁸ Mehmet Asım, "Şehir İşlerinin Hududu", *Vakit*, 4 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

⁸⁹ *Cumhuriyet*, 5 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

⁹⁰ Ahmet Cevdet, "Unkapanı Kömür Depoları, Şhremini", *İkdam*, 4 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

⁹¹ *Cumhuriyet*, 5 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

Ticaret Vekâletlerince onaylanmasından sonra üç ay içinde belirlenen bölgeler dışındaki depolar kaldırılacaktı.⁹² Daha sonra Ankara'daki komisyonun kararları onaylanarak kesinleşinceye kadar mevcut bütün kömür depolarının çalışmalarına engel olunmaması konusunda Dâhiliye Vekâletinden Şehremanetine bir tebliğ daha geldiği basına sızmıştı.⁹³ *Cumhuriyet*, bu tebliğin yapıldığını tekrarlarlarken Şehremaneti'nin tavrı değişmemişti.⁹⁴

Aynı günlerde İstanbul Şehremaneti'ne yönelik eleştiriler sürmekteydi. Bunlar, Türk kömürleri karşısında yabancı kömürlere kolaylık sağlandığı, Türk ekonomisinin zarara uğratıldığı ve İstanbul'un durumundan Anadolu'daki şehirleri etkilediği yönündeydi. Eleştiriler biraz da “*İstanbul sefahat ve zevk memleketi olacak, iktisadi işlerle İstanbul'un alakası bulunmayacak. İstanbul; başka şehirlere mazarrat vermeyecek şekil ve surette kendine istediği renk ve şekli verebilir*” yaklaşımında toplanmıştı.⁹⁵ *Cumhuriyet*, Şehremaneti'nin hükümete meydan okuduğu temasına ağırlık verirken, Şehremaneti'nin uygulaması nedeniyle düştükleri durumu kömür tüccarları Vilayete başvurarak çözmeye çalışmışlardı. Böylece Vilayet de kendini krizin ortasında bulmuştu.⁹⁶

16 Ekim 1925'te gazetelerdeki konu hakkındaki haber ilgi uyandırmıştı. Dâhiliye Vekâleti, 15 Ekim gece yarısında gönderdiği telgrafla kömür depoları meselesinde Şehremaneti'nin serbest hareket edebileceğini bildirmişti. Şehremini Emin Bey de kömür depolarının Şehremaneti'nin uygun bulduğu şekilde idare edileceğini açıklamıştı.⁹⁷ *İkdam*, Şehremaneti'nin kömür depolarını, şehir dışına çıkarma tercihinin yakın zamanda tartışma yarattığını hatırlatmakla birlikte alınan kararı, “*Kömür depoları meselesi Emanet'in zaferiyle neticelendi*” ifadesiyle ilk sayfasında alt manşet halinde sütunlarına taşımıştı.⁹⁸ Ahmet Cevdet de aynı gün “*Kömür Depoları Meselesi*” başlıklı yazısına, “*Kömür depoları meselesi halledilmiştir*” cümlesiyle giriş yapmıştı. Meseleye yine kurumsal yaklaşıma çalışmış ve Şehremaneti'nin önemi üzerinde durmuştu. Kömür depolarının İstanbul halkına zararlarını dile getirmeyi ihmal etmezken bunların iktisadi yarar getirecek bir planlama dâhilinde kurulmalarını savunmuştu.⁹⁹

⁹² *Vakit*, 7 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3; *İkdam*, 7 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2; *Cumhuriyet*, 7 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

⁹³ *Cumhuriyet*, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

⁹⁴ *Cumhuriyet*, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

⁹⁵ Aynı yer.

⁹⁶ *Cumhuriyet*, 13 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

⁹⁷ *Cumhuriyet*, 17 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

⁹⁸ *İkdam*, 17 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

⁹⁹ Ahmet Cevdet, “Kömür Depoları Meselesi”, *İkdam*, , 17 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1

Cumhuriyet cephesi gelişmeleri pek inandırıcı bulmadığını açıklayacaktı.¹⁰⁰ *Son Saat* gazetesi de neredeyse 10 gün arayla Ankara'dan iki farklı talimat gelmesini sorgulamıştı.¹⁰¹ *Vakit* gazetesi Emin Bey'in tavrının Ticaret Vekâleti çevrelerinde şaşkınlıkla karşılandığını kaydetmişti. Ayrıca; Emin Bey'in aldığı ilk talimatnameden sonra tekrar Dâhiliye Vekâletine başvurduğunu ve bazı depoların şehrin sağlık şartlarını bozduğunu bildirdiğini; buna karşılık vekâletin sağlık şartlarını bozan depoların buldukları yerlerde tutulmalarını uygun yerlere naklini istediğini aktarmıştı.¹⁰² Ardından da depo sahiplerinin Ankara'daki temsilcilerinin doğrudan şikâyetleri karşısında Vekâleti ilk emrin geçerli olduğunu, sadece sağlık şartlarını bozan depolara izin verilmemesi ile sınırlı bir ikinci tebliğ yapıldığını açıklayacaktı.¹⁰³

Bolu Mebusu Nuhzade Mehmet Vasfi Bey de Şehremaneti cephesini inandırıcı bulmamış; *Cumhuriyet*'i desteklemişti. Şehremini Emin Bey'e Türk kömürçülerine kömür depolarına tahliye izni verilmezken Koto ve Vandreze Şirketlerine nasıl izin verildiğini soracaktı. Bu soruyu daha önce 11 Ağustos'ta telefonla sorduğunu da belirtmişti.¹⁰⁴ Mehmet Vasfi'nin sorusunun ilk kısmını Emin Bey, Koto adında bir şirketi bilmediği ve dolayısıyla hiç bir izin verilmediği şeklinde cevaplandırmıştı. Vandreze'nin yasak döneminden önce Yeşil Irmak gemisiyle gelmiş olan 380 ton kömürü tahliye ettiğini, yasağın başladığı gün ise mavnada kalan 7-8 ton kömürün boşaltılmasına kendisinin izin verdiğini açıklamıştı. Mehmet Vasfi'nin kiraladığı kendi ocaklarından çıkarılan Şafak gemisiyle gelen kömürlerin yasak döneminde tahliyesine izin verilmediği için şikâyette bulunduğunu da kamuoyuna duyurmuştu.¹⁰⁵

Emin Bey, 20 Ekim tarihli *Akşam*, *Son Saat* ve *Vakit* gibi gazetelerde yayımlanan demecinde “*Şehremaneti işlerini namus ve faizlet dairesinde*” yerine getirmeye ve kontrol etmeye çalıştığını bunun bazı menfaatlere zarar vereceğini baştan bildiğini belirtmiş; kendisine karşı sergilenen asılsız iddialara ve sahiplerine cevap vermeyeceğini açıklamıştı.¹⁰⁶ Aynı tarihte *İkdam* da Emin Bey'i destekler bir yazı yayınlarken “*Veremden her hafta bu kadar vefiyatı olan bu şehrin*

---

¹⁰⁰ *Cumhuriyet*, 17 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

¹⁰¹ *Son Saat*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1

¹⁰² *Vakit*, 19 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

¹⁰³ *Vakit*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

¹⁰⁴ *Cumhuriyet*, 18 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, 3.

¹⁰⁵ *İkdam*, 19 Teşrin-i Evvel 1925, s.2; *Cumhuriyet*, 19 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

¹⁰⁶ *İkdam*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; *Son Saat*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; *Vakit*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

mabalatından bir kısmının ciğerlerine bu tozu doldurmak ısrarında[ki] Cumhuriyet refikimiz günaha girdiğini galiba hissetmiyor” suçlamasına başvurmuştu.¹⁰⁷

Mehmet Vasfı Bey, Emin Bey’in 19 Ekim’de *İkdam* ve *Akşam*’a yaptığı açıklamaya karşılık, 7-8 ton değil 380 tonluk bir iznin söz konusu olduğunu ve Koto şirketinin kömürünün boşaltıldığını tekrarlamıştı.¹⁰⁸ *Vakit* gazetesi, Emin Bey’in menfaat sahiplerinden kimleri kastettiğini sormuş ve konuyu çok tartışılan kanalizasyon meselesine taşımıştı.¹⁰⁹ *Cumhuriyet* ise Şehremini’nden Dâhiliye Vekâletinden geldiğini ve adaletle kanunun zaferi addettiği telgrafı aynen yayınlatmasını istemişti. Hatta Emin Bey’in telgraf geldikten sonra *Akşam* gazetesine bizzat gittiğini fakat telgrafı vermediğini ileri sürmüştü.¹¹⁰ Bahsi geçen telgrafı *Cumhuriyet* ertesi gün yayınlıyacaktı. Telgrafta Şehremaneti, Dâhiliye Vekâletine bazı depoların sağlık açısından zararlı olduğunu bildirdiğinden Vekâlet, Şehremanetine sağlık alanında tehdit oluşturan depoların taşınmasının kabul edildiğini bildiriyordu. Böyle depoların mahallinde kalmasına izin verilmemesinin uygun olduğu üzerinde duran telgraf, ayrıca sağlık açısından zararlı depoların belirlenmesi hakkındaydı. Verilen yetkinin sınırlı olduğundan hareket eden *Cumhuriyet*, depoları mahallinde/yerinde inceleyecek komisyonun kurulmasına kadar buralara dokunulmamasını savunmuş; sağlık açısından bir sorun bulunmadığının altını çizmeye çalışmıştı.¹¹¹

O günlerde Yunus Nadi, kömür sorununu Ereğli limanı ve kömür havzalarını kapsayacak şekilde ele alan bir yazı kaleme almıştı. Yazısında İstanbul limanından kömür alan gemi şirketlerinin başka limanlardan ihtiyaçlarını karşılamaları halinde bundan ekonomik açıdan zarar görüleceğine dikkat çekerken, yerli ve yabancı kömürleri karıştırmama çabalarının anlamsızlığını değerlendirmişti.¹¹² Ardından *Cumhuriyet*, 20 Ekim tarihli *İkdam*’ın yazısı üzerine kömür tozunun şehir sağlığını etkileyip etkilemediğini sorgulamış; konu hakkında tıp camiasına açık çağrıda bulunmuştu. Yine 20 Ekim’de Ticaret Müdür-i Umumisi Faik Bey, konuyu incelemek üzere İstanbul’a gelmişti.¹¹³

Basın merkezli bu kampanya karşısında Emin Bey, gazetelere verdiği demeçlerde kişisel menfaatlerin söz konusu olduğunu ima ediyordu. *Akşam*’a

¹⁰⁷ *İkdam*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 4.

¹⁰⁸ *Cumhuriyet*, 23 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

¹⁰⁹ *Vakit*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

¹¹⁰ *Cumhuriyet*, 18 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

¹¹¹ *Cumhuriyet*, 19 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1-2.

¹¹² Yunus Nadi, “Altundan Kıymetli”, *Cumhuriyet*, 19 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

¹¹³ *Cumhuriyet*, 21 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

verdiği demece göre, o tarihe kadar iki depo kapatılmıştı ki biri Loyd Teriyestino'nun Unkapanı'ndaki deposu diğeri Gadfranko ile Kazez isimlerindeki iki museviye ait Kabataş'taki depoydu. Diğer depolar açıldı. Dolayısıyla Emin Bey'in bakış açısıyla her şey bu iki depo içindi. *Cumhuriyet* bu yaklaşımı reddederek Kuruçeşme'deki depolara da yasak getirildiğini iddia etmişti.¹¹⁴ Oysa Gadfranko haberi yalanlayarak kömür deposu sahibi olmadığını kamuoyuna duyurmuştu.¹¹⁵

24 Ekim 1925'te Ticaret Vekili Ali Cenani Bey ile Dâhiliye Vekili Cemil Bey görüşmüşlerdi. Bundan sonra Şehremanetine Ankara'da toplanan komisyonun kararlarının uygulanmaya başlanması ve kömür depolarının gelecekteki alternatifleri oluşturuluncaya kadar mevcutlara dokunulmaması bildirilmişti.¹¹⁶ Fakat bu tebliği her iki tarafta kendi lehine yorumlayacaktı. Özellikle “*bugünkü vaziyet*” ifadesini Emin Bey'in kendi uygulamalarının devam ettirilmesi şeklinde algılaması üzerine *Cumhuriyet*, Dâhiliye Vekâletinden Anadolu Ajansı aracılığı ile kendi bakış açısını/yaklaşımını ortaya koymasını isteyecekti.¹¹⁷ *Cumhuriyet*'in aktarımına göre o günlerde İstanbul'da denetimlerde bulunan Mülkiye Heyet-i Teftişiyesi bu konuyu incelemeye almıştı.¹¹⁸ Üstelik *Vakit* gazetesinde daha Ekim ortalarına doğru; 12 ve 13 Ekim tarihlerinde Ankara'da Emin Bey'in dikkatle izlenmeye başlandığı; kendisine bakışın değiştiği ve şikâyetler nedeniyle “*resmi suretde tabkikat icrâ*” olunacağı haber ve yazıları çıkmıştı.¹¹⁹

Cumhuriyet ise gün geçtikçe Şehreminine karşı kampanyasını genişletmiş; un, kömür depoları ve kanalizasyon sorunları ile halkı zarara uğrattığını iddia etmiş ve Şehremanetinin imkânlarını kendi çıkarları için kullandığı suçlamasına başvurmuştu. Gazetede Emin Bey hakkında uzun bir liste sıralanmıştı: Cemiyet-i Umumiye-i Belediye ile sürekli çatışma yaşadığı, Beyazıt kavisini kaldırtmadığı ve Tramvay Şirketine ceza kestirmediği, kayınpederinin ismini Üsküdar'da bir caddeye verdirdiği, üç otomobil kullandığı gibi. Bunlara dayanılarak Heyet-i Teftişiyeye Reisi Naci Hüsnî Bey'e açık bir şikâyette bulunulmuş; bu ve benzer uygulamaların araştırılması talebi dile getirilmişti.¹²⁰

---

¹¹⁴ *Cumhuriyet*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1, 2.

¹¹⁵ *Cumhuriyet*, 21 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

¹¹⁶ *Cumhuriyet*, 25 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

¹¹⁷ *Son Saat*, 26 Teşrin-i evvel 1925, 1; *Cumhuriyet*, 26 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

¹¹⁸ *Cumhuriyet*, 26 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2.

¹¹⁹ *Vakit*, 12 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; Mehmet Asım, “Emanet Tahkikatı”, *Vakit*, 13 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

¹²⁰ *Cumhuriyet*, 28 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

Aynı sıralarda Emin Bey, yavaş yavaş mal satışıyla depoların boşaltılmasını yetersiz gördüğünden depoların mallarıyla nakledilmesi ısrarındaydı. Bunu gerçekleştirmek için ceza kesiyordu ki *Cumhuriyet* bunları da eleştirmekten geri kalmayacaktı. Hatta ilk kuruluşları sırasında Rüşumat İdaresi'nin Şhremini'nden kömür deposu kurulacak yer hakkında özellikle halk sağlığı açısından bir tezkire ile onay aldığını, sakınca söz konusu değilse kuruluşa izin verildiğini anımsatmıştı. Dolayısıyla gazeteye göre o günlerde sağlık açısından suçlanan kömür depolarının Şhremaneti'ndeki dosyalarında sağlık açısından bir tehdit oluşturmadıkları yönünde evraka rastlanacaktı. Bir hatırlatması da kış günleri yaklaşırken bu uygulamalar nedeniyle şehrin kömürsüz kalacağı yönündeydi.¹²¹

Kömür depoları meselesinde yavaş yavaş gerginlik artacaktı. *Son Saat*'in aktardığına göre 27 Ekim'de Ankara'nın tebliği doğrultusunda yükleme ya da boşaltma yapmak isteyen bir depoya Şhremaneti zabıta memurları müdahale etmek istemişler, engelleyemeyince polisten yardım almışlardı. Fakat polis memurları işlemin yasal çerçevede olduğunu anlayınca müdahale etmemişlerdi. Bunun üzerine Şhremaneti silahlı zabıtalardan kalabalık bir grup göndererek müdahalede bulunmuş ve hamalları isyancı nitelemesiyle zorla polis karakollarına teslim etmişlerdi ki bu uygulama *Cumhuriyet* tarafından devlet düzen ve hiyerarşisine uymamak, bağımsız bir devlet gibi davranmak şeklinde eleştirilmişti.¹²² Kasım başlarında da gazetenin yayın politikası aynı çizgide kalmıştı. Depoların halk sağlığına zarar verdiğini ileri süren Şhremininin bazı depoları kapatırken bazılarında dokunmadığının altı çizilmişti.¹²³ *Cumhuriyet* Kadıköy sahilindeki depo örneğinde olduğu gibi halkın şikâyetlerine de yer vermiş; Şhremininin bazı depoları görmemekle suçlamıştı.¹²⁴

Öte yandan yayınlarından rahatlıkla anlaşılabilirdi üzere *Vakit* gazetesi, Şhreminine karşı *Cumhuriyet*'in yanında yer almıştı. Bu gazeteler aracılığı ile okuyucular birçok icraat ve alanda Şhremininin sorgulamaya almışlar, çeşitli sorular yönelmişler fakat bunlar muhataplarınca Ekim ve Kasım aylarında pek cevaplandırılmamıştı.¹²⁵ Zaten o sıralarda Mülkiye Heyet-i Teftişiyesinin denetimi ve bunun dış istihbaratlar ile giderek genişlediği söylentileri çıkmıştı.¹²⁶

¹²¹ *Cumhuriyet*, 27 Teşrin-i Evvel 1925, s. 3.

¹²² *Cumhuriyet*, 28 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

¹²³ *Cumhuriyet*, 5 Teşrin-i Sani 1925, s. 1.

¹²⁴ *Cumhuriyet*, 7 Teşrin-i Sani 1925, s. 2.

¹²⁵ Mehmet Asım, "Nasıl Cevap İsterdik?", *Vakit*, 5 Teşrin-i Evvel 1925, s.1; *Vakit*, 17 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1-2; *Cumhuriyet*, 8 Teşrin-i Sani 1925, s. 1-2.

¹²⁶ *Cumhuriyet*, 8 Teşrin-i Sani 1925, s. 1; *Cumhuriyet*, 9 Teşrin-i Sani 1925, s. 1.

Ekim'in ikinci yarısıyla birlikte benzer haberler, *Vakit*¹²⁷ ve *Son Saat*¹²⁸ gibi gazetelerin birinci sayfasına taşınmıştı. Bir süre sonra Dâhiliye Heyet-i Teftişîye Reisi Hacı Hüsnî Bey Ankara'ya gittiğinde bu denetimin sadece bir ön araştırma olduğu ortaya çıkacaktı.¹²⁹

Hemen o günlerde, Kasım ortalarında Emin Bey'in Ankara'ya çağırılması, kaçınılmaz bir şekilde bu tartışmalı ortam içinde basında gözleri Şehremanetine döndürmüştü.¹³⁰ Emin Bey ise şehre döndüğünde Ankara'da İstanbul'un işleri ile meşgul olduğu demecini vermişti.¹³¹ Ticaret Vekâletinde kömür depoları meselesini ele alan komisyon, incelemeler için bir Şehremaneti bir de Ticaret Vekâleti temsilcisinden iki kişilik bir araştırma grubu kurmayı karara bağlamış; bu işle Harita Şubesi Müdürü Necip ile Ticaret-i Bahriye Müdüriyeti Fen Şubesi Müdürü Hayri Bey'i görevlendirmişti. 4 Aralık'tan itibaren iki kişilik ekip Boğaziçi, Marmara ve Haliç'te incelemelere başlayacak ve böylece depo yerleri belirlenecekti.¹³² Bu ekip ilk aşamada kesin olmamakla birlikte Paşabahçe'den yukarıya doğru dört mevkiî depo alanı olarak seçerek çalışmalarını sürdürmüştü.¹³³

Komisyon incelemelerini 1926'nın ilk günlerinde bitirmişti. Komisyon Marmara'nın Anadolu ve Rumeli sahillerinde kömür depoları için uygun bir yer görmemiş ve buralarda depo kurulamayacağına karar vermişti. Boğaziçi'nde ise Haliç, Kuruçeşme, Çengelköy ve Paşabahçe olmak üzere çeşitli uygun mahaller belirleyerek haritalanmasına gidilmişti.¹³⁴ Aynı dönemde, ecnebi kömür depolarına Umuryeri ve Çengelköy arasının tahsis edildiği; Çengelköy'deki eski kömür depolarının da kullanılabilceği ve Cibali ile Dolmabahçe'deki ecnebi kömür depolarından taşınmanın iki ay zarfında yapılması hakkında İngiliz sefaretiyle yazışmalar yaşanmıştı. Bu yazışma dizisi, 1925 Ekim ayından 1926'nın ilk günlerine kadar İstanbul'daki Hariciye'nin Murahhaslığı kanalıyla

---

¹²⁷ Mehmet Asım, "Tedkikat-ı Mülkiye", *Vakit*, 22 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1.

¹²⁸ *Son Saat*, 20 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; *Son Saat*, 26 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; *Son Saat*, 1 Teşrin-i Sani 1925, s. 1.

¹²⁹ *Cumhuriyet*, 17 Teşrin-i Sani 1925, s. 2.

¹³⁰ *Cumhuriyet*, 19 Teşrin-i Sani 1925, s. 1; *Cumhuriyet*, 20 Teşrin-i Sani 1925, s. 1.

¹³¹ *Cumhuriyet*, 25 Teşrin-i Sani 1925, s. 2.

¹³² *Cumhuriyet*, 3 Kanun-ı Evvel 1925, s. 3; *Cumhuriyet*, 6 Kanun-ı Evvel 1925, s. 3.

¹³³ *Cumhuriyet*, 8 Kanun-ı Evvel 1925, s. 3.

¹³⁴ *Cumhuriyet*, 6 Kanun-ı Sani 1926, s. 2.

İngiliz sefaretiyle gerçekleştirilmişti. İngiliz sefareti bunun kendi ticaretlerine zarar vereceği yönünde bildirimleri olmuştu.¹³⁵

1926 başlarında Şehremini Emin Bey'in istifa ettiği süreçte bu komisyonun çalışmaları ile sorun çözülmüştü. Komisyon Büyükdere, Haliç Karaağaç'daki depoları korurken, Unkapamı ve Cibali'dekilerin kapanmasına, Paşa limanında yeni bir büyük depo inşasına karar vermişti.¹³⁶ Fakat kömür depolarına yönelik çalışmalar ilerleyen günlerde de sürdürülecekti. Şehir haricindeki depolar yabancı kömürlerinin konulması Şehremaneti tarafından yasaklanmışsa da 5 Mayıs 1926'ta Dâhiliye Vekâleti, Kuruçeşme gibi yasak bölgeler içinde bulunmayan depoların kullanılmasına izin verecekti.¹³⁷ 1927 yılının Şubat ayı başlarında Çengelköy ve Vaniköy'deki kömür depolarına kömür konulabilmesi için Şehremanetine müracaatlar olmuş ve Şehremini Muhittin Bey, 6 Şubat'ta Boğaziçi'nde denetlemeye giderek depoları gezmişti.¹³⁸ Bunlar kuşkusuz meselenin belli çizgiye kavuşturulduğunu göstermekteydi.

Emin Bey'in İstifası

17 Ocak 1926 tarihli Cemiyet-i Umumiye-i Belediye toplantısında Ziya Molla tarafından Emin Bey eleştirilmiş; gelirin yüksek gösterildiği buna karşılık Şehremaneti'nin borçlandığı, programsız davranıldığı suçlaması yöneltilmişti. Emin Bey ise Şehremaneti'ne geldiği andan itibaren olumsuz tavırla karşılaştığını söyleyerek eleştirileri rakamsal verilerle cevaplandırmaya çalışmıştı.¹³⁹

Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'nin bu tartışmalı toplantısından sonra 18 Ocak 1926'da Emin Bey sağlık gerekçesiyle istifa etmişti. O günlerde Emin Bey yerli buğdaylardaki yüzde 10'luk çavdar oranı kısıtlaması nedeniyle yine yoğun eleştiriye maruz kalmış ve Dâhiliye Vekâletine şikâyet edilmişti. Bunun üzerine Vekâlet, yerli ürünlerin zararına olan bu uygulama nedeniyle uyarıda bulunmuştu. Emin Bey'in istifası yine aynı sıralarda Hacı Hüsnü Bey'in uzun süren bir denetleme sonunda Dâhiliye Vekâletine bir rapor sunduğu aynı günlere denk gelmişti. Cemiyet-i Umumiye-i Belediye üyelerinden bir kısmı

---

¹³⁵ BOA, HR.İM., 162.72.0, M.14.10.1925; T.C. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, No:534/37661.151559.1, 29.12.1925; BCA, No:534/37661.151559.2, 03.10.1925; BCA, No:534/37661.151559.3, 26.10.1925; BCA, No:534/37661.151559.4, 14.10.1925; BCA, No:534/37661.151559.5, 15.09.1925; BCA, No:534/37661.151559.6, 03.10.1925; BCA, No:534/37661.151559.9, 13.01.1926.

¹³⁶ *Cumhuriyet*, 11 Kanun-ı Sani 1926, s. 2.

¹³⁷ *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1926, s. 3.

¹³⁸ *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1927, s. 2.

¹³⁹ *Cumhuriyet*, 18 Kanun-ı Sani 1926, s. 3.

Reis-i Cumhura ve Başvekâlete telgraf göndererek istifanın kabul edilmemesini rica etmişlerdi.¹⁴⁰ Fakat Emin Bey'in istifası telgraf yoluyla gelen cevapla kabul edilmişti. Ankara çevrelerinde bu istifa birkaç aydır beklendiğinden doğal karşılanmış ve yorumlanmıştı.¹⁴¹ Mustafa Kemal Paşa, Emin Bey'in görevine devam edemeyeceğinden dolayı müteessir olduğu yönünde bir cevap vermişti.

Emin Bey yirmi ay görev yaptığı makamdan ayrılırken, Şehremini Şerif Bey'e bırakmıştı.¹⁴² Öte yandan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye seçimlerine müdahale etmek istediği ve Refik İsmail Bey ile bu yönde bir anlaşmazlık yaşadığı da ortaya çıkmıştı.¹⁴³ Emin Bey'in istifasından sonra Heyet-i Teftişiyeye, bazı memurlara yönelik uygulamalarla İktisat Müdüriyetinin kömür alımlarını incelemişti.¹⁴⁴

Emin Bey'in istifasının omurgasını oluşturan sorunlardan biri hatta başlıca olanı kömür depoları meselesi olmuştu. Şehremini ve İstanbul'a ilişkin birçok gelişme/sorun bu meseleyle başlamış ve şekillenmişti. Basında Emin Bey'in görevden ayrılmasından sonra aleyhindeki yazılar devam etmiş, memurluklar ve kanalizasyon yapımı hakkındaki bu yayınlara Nisan ortalarına doğru yaptığı açıklama ile karşılık vermişti.¹⁴⁵ Basında yer aldığına göre 22 Ocak'ta istifa ettikten dört gün sonra Emin Bey, mazuliyet maaşı bağlanması için Şehremanetine müracaat etmiş ve Dâhiliye Vekâletinden gelen cevapta kendisine 5.000 kuruş mazuliyet maaşı tahsis edilmişti.¹⁴⁶

Daha sonra Mülkiye müfettişleri tarafından Emin Bey dönemindeki kanalizasyon, Kadıköy hali gibi Cemiyet-i Umumiye-i Belediye toplantılarına da konu olmuş çeşitli icraatlara/uygulamalara yönelik birkaç aylık bir araştırma yürütülmüş ve müfettişler çalışmalarını, 1 Şubat 1927 tarihinde bir raporla

---

¹⁴⁰ *Cumhuriyet*, 19 Kanun-ı Sani 1926, s. 1-2.

¹⁴¹ *Cumhuriyet*, 20 Kanun-ı Sani 1926, s. 1.

¹⁴² *Cumhuriyet*, 21 Kanun-ı Sani 1926, s. 1.

¹⁴³ *Cumhuriyet*, 30 Kanun-ı Sani 1926, s. 2; *Cumhuriyet*, 31 Kanun-ı Sani 1926, s. 2.

¹⁴⁴ *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1926, s. 3. *Cumhuriyet*'te ilerleyen günlerde benzer haberlere rastlanmaktaydı; bk. *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1926, s. 3.

¹⁴⁵ *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1926, s. 2. Emin Bey ve icraatlarının basında uzun bir süre eleştirildiği gözlemlenmektedir. Ancak en sert eleştirilerden birini Yunus Nadi yapacaktı. Devletin çok önemli bir adım atarak, aşar ile beraber iltizam usulünü kaldırdığını; bu nedenle 1926 yılında yeni bir gelir sistemi oturtulmasının sorunlarının yaşandığını hatırlatmıştı. Nadi, eski Şehremini Emin Bey'in ise devletin çizgisinin tam tersine kantariye resmini "birkaç kişiye bahş ve ihsan" edecek şekilde iltizama verdiğini vurgulamış; Ticaret Odası'nın girişimleriyle gelen şikâyetleri ve uygulamanın bütün üzerine olumsuz etkisini aktarmıştı. Yazara göre bu verginin "pek ucu bucağı belli olmamak" gibi bir özelliği vardı; bk. Yunus Nadi, "İnhisar ve İhtikar", *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1926, s. 1.

¹⁴⁶ *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1926, s. 3.

tamamlamışlardı. Rapor hakkında basında çeşitli duyular kendisini göstermiş ve Emin Bey'in bazı yönlerden sorumlu tutulacağı değerlendirilmişti.¹⁴⁷

Sonuç

Operatör Emin Bey'in görevine başladığı günlerden itibaren *Cumhuriyet* gazetesinin yeni şhremimini destekler tutum takındığı rahatlıkla söylenebilir. Gazetenin Emin Bey'i destekleme yönündeki tavrı özellikle Umur-u İktisadiye Müdüriyetinin kaldırılmasında ve Oktruva Vergisi'ne yönelik tadilat çalışmalarında kendisini göstermişti. Gazetenin Emin Bey'i destekleme politikası, birçok radikal görünen (kabul edilebilecek) uygulamalarda da sürmüştü. Ancak kömür depoları ilgili tartışmayla bu çizgi tersine dönecekti. Bu tartışma, kısa sürede kişilerle kurumları; İstanbul basınıını, vilayet, hükümet merkeziyle siyasilerin hatta ekonomik yaklaşımların bir kısmını kapsar hale gelmişti.

Kömür depoları meselesi, Türkiye'de üst yapısal uygulamaların yoğunluğunun hissedildiği, imparatorluktan ulus devlete dönüşümün yerleştirilmeye çalışıldığı bir dönemde Ankara açısından muhalefetin merkezi eski başkent İstanbul'da yaşanan bir tartışmaydı. Muhalefetin merkezinde Ankara'nın atadığı şhremini ile başta Ankara taraftarı bir gazete olmak üzere bazı yayın organları arasında şiddetli şekilde cereyan etmişti. Bu bağlamda tek partili yaşam içinde hakim olan, baskın tarafın kendi içinde tartışabilmesi, bunun şekil, boyut ve derecesi gibi yönlerden gösterge niteliğindeydi. Hatta bu kapsama Emin Bey'in hükümet çelişkisi yani Ankara'nın kararlarını uygulaması zorunluluğuna rağmen kendisinin hukuk düzleminde davrandığı söylemlerini seslendirmesi de sokulabilir. Doğal olarak bunları değerlendirirken tartışmaların ağırlıklı ve belirleyici kısmının Takrir-i Sükün Kanunu'nun etkisinin yoğun hissedildiği bir dönemde yaşandığını gözetmek gerekecektir.

Dönemin demokratik değerleri çizgisinde yaklaşıldığında tartışmalar basın üzerinden kamuoyuna açık, kamuoyu önünde yapılmış; her yönüyle aktarılmış ve yorumlanmıştı. Burada hatırlatmak gerekir ki *Cumhuriyet*, siyasi anlamda Ankaralı ekonomik menfaatler açısından İstanbullu bir gazete kimliğine sahipti. Öte yandan istifa kurumuna başvurulmasıyla şiddetle devam eden sürecin tartışma boyutu dâhil olmak üzere önemli kısmı aşılmıştı. Diğer yandan taraflarca tartışmaların içine sık sık yeni idare çekilmiş; cumhuriyet idaresine atıf yapılmış olması da demokratik izler açısından önemliydi.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

¹⁴⁷ *Cumhuriyet*, 2 şubat 1927, s. 1; *Cumhuriyet*, 3 şubat 1927, s. 2.

Mektubi Kalemi Mühimme Kalemi Evrakı (MKT. MHM),

427.95.0, 11.08.1285, 27 Kasım 1868

430.41.0, 08.09.1285, 23 Aralık 1868

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 141.61.0, 11.08.1328, 18 Ağustos 1910

Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM.), 162.72.0, M.14.10.1925

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),

No:534/37661.151559.5, 15.09.1925

No:534/37661.151559.6, 03.10.1925

No:534/37661.151559.2, 03.10.1925

No:534/37661.151559.4, 14.10.1925

No:534/37661.151559.3, 26.10.1925

No:534/37661.151559.1, 29.12.1925

No:534/37661.151559.9, 13.01.1926

Resmî Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC),

(1925) Devre 2, Cilt 15, İçtima 79, 16 Mart.

(1925) Devre 2, Cilt 18, İçtima 104, 16 Nisan.

(1925) Devre 2, Cilt 18, İçtima 105, 18 Nisan.

(1926) *1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi* (1926) Matbaa-i Amire, İstanbul.

Merkez-i İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi (1928) *İhsat Yıllık*, Birinci Cilt, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyet Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (1929) *İstatistik Yıllığı*, Cilt 2, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul Cumhuriyet Matbaası.

Kitaplar, Makaleler ve Bildiriler

MALKOÇ Eminalp (2014) *Cumhuriyet'ten Büyük Söylev'e Ankara-İstanbul İkilemi (1923-1927)*, Derin Yayınları, İstanbul.

----- (2022) "Kurtuluş" Sonrası İstanbul Kadrolarının Tasfiyesi, *Türk İstiklal Harbi'nin 100. Yılında 1922 Yılı Gelişmeleri*, Ed. Özlem ARSLAN, Türk Ocağı Yayınları, İstanbul, s. 335-356.

OKTAR Tiğınçe - GENÇ Hamdi (2004) Osmanlı İstanbulu'nda Haliç ve Çevresinde Kirlilik Sorunu, *Dünü ve Bugünü ile Haliç, Sempozyum Bildirileri 22-23 Mayıs 2003*, Der. Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU, İstanbul, s. 583-590.

ÖZKAN Asaf Askerî ve Mülkî Heyet-i Mahsûsalar, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/askeri-ve-mulki-heyet-i-mahsusalar/> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2022).

SARAL Emre - MALKOÇ Eminalp (2022) Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Turizm Etkinlikleri ve Turizmi Geliştirme Çabaları (1923-1938), XVIII. *Türk Tarih Kongresi (1-5 Ekim 1918 Ankara)*, Kongreye Sunulan Bildiriler, Cilt V, Ankara, s. 345-365.

TEKELİ İlhan (2013) *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TÜRKHAN Mehmet Sait (2008) 19. ve 20. Yüzyılda Haliç'te Çevre Sorunları ve Deniz Kirliliği, *Toplumsal Tarih*, Sayı 169, s. 60-66.

Sürelî Yayınlar

Ahmet Cevdet (1925) Kömür Depoları Meselesi, *İkdam*, 17 Teşrin-i Evvel, s. 1

----- (1925) Unkapanı Kömür Depoları, Şehremini, *İkdam*, 4 Teşrin-i Evvel, s. 1.

Falih Rıfki (1926) İstanbul..., *Milliyet*, 6 Haziran, s. 1.

Mehmet Asım (1925) Emin Bey Aldanıyor, *Vakit*, 3 Teşrin-i Evvel, s. 1.

----- (1925) Şehir İşlerinin Hududu, *Vakit*, 4 Teşrin-i Evvel, s. 1.

----- (1925) Nasıl Cevap İsterdik?, *Vakit*, 5 Teşrin-i Evvel, s. 1.

----- (1925) Emanet Tahkikatı, *Vakit*, 13 Teşrin-i Evvel, s. 1.

----- (1925) Tedkikat-ı Mülkiye, *Vakit*, 22 Teşrin-i Evvel, s. 1.

Mehmet Vasfı (1925), Kömür Depoları Meselesinin İkinci Safhası, *Cumhuriyet*, 1 Teşrin-i Evvel, s. 3.

Yunus Nadi (1924), İstanbul'un Buhranı, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz, s. 1

----- (1341/1925) Kömür depoları, *Cumhuriyet*, 27 Eylül, s. 1.

----- (1925) Kömür Depoları", *Cumhuriyet*, 27 Eylül, s. 1.

----- (1925) Memleketin İktisadiyatı, *Cumhuriyet*, 29 Eylül, s. 1.

----- (1925) Meğer Devlet İmiş, *Cumhuriyet*, 1 Teşrin-i Evvel, s. 1.

----- (1925) Altundan Kıymetli, *Cumhuriyet*, 19 Teşrin-i Evvel, s. 1.

----- (1926) İnhisar ve İhtikar, *Cumhuriyet*, 22 Ağustos, s. 1.

Akşam (1925)

Cumhuriyet (1924-1926)

İkdam (1925)

İstanbul Şehremaneti Mecmuası (1340/1924), Sayı 2/1, Teşrin-i Evvel.

İstanbul Şehremaneti Mecmuası (1340/1924) Sayı 3/1 Teşrin-i Sani.

Mubarrerat-ı Umumiye-i Belediye Mecmuası (1928) Sayı 10/Ekim.

Son Saat (1925)

Tevhid-i Efkâr (1924)

Vakit (1925)